Чыла эл пролэтар-влак, ушнызаǃ

Лэнин-Сталин паша вэрч кучэдалаш йамдэ лий.

ВЛКСМ МАРОБКОМЫН ОРГАНЖЭ

№ 33 (469) 1937 ий 4 ийуль, рушарньа № 33 (469)

ССР Ушэм Обороным Пэнгыдэмдымэ займ

Миллионло шэмэр калыкын йодмыжо почэш СССР ЦИК дэн Совнарком ССР Ушэм обороно пэнгыдэмдымэ займым лукмо нэргэн пунчалым луктынут.

Калыкын йодмыжым шуктышо пунчал—Совэт Ушэмын куатшым, миллионло калыкын шкэ родиныжым эшэ чот йбратымыжым уло тўньалан адакат икканa ончыкта. Совэт Ушэмын шагат йэда ыштымэ кугу сэнгымашыжэ-влак да совэт калыкын илыш условийжэ кэчэ гыч кэчыш сайэмдалт, нöлталалт толмаш—фашист эл-шамычын шинчаштым карыкта.

Могай писын мэ кушкынаǃ Нимо дэнэ тангастараш лийдымын мэ ончыко кайэнаǃ.. Паша калыкын патыр эргышт - влак шукэртэ огыл Йўдвэл польусым сэнгэн нальыч, Совэт гэрой-шамыч—Чкалов, Байдуков да Бэльаков Моско гыч Амэрикыш чонэштымышт дэнэ чаплэ сэнгымашыштым историйэш уло тўньа ончылан возэн шындышт.

Социализмын, тудым ыштышэ кугу калыкын тушманыштвлак мэмнан пэлэдмынам ужын малэн огыт кийэ. Шкэ шонымыштым шуктышашлан лийын нуно нимогай шакшылык дэчат огыт коранг. А нунын шонымышт мланна пэш раш: йапоно-гэрман фашист-влак мэмнан родинын виймым лушкыдэмдэн, совэт властьым пытарэн миллионно пийалан калыкым вўрыш пуртынэшт.

Троцкист - бухарин бандэ врэдитлымыж дэнэ мэмнан элыш фашист кашакым озаланаш пуртынэжэ ыльэ. Кум гана каргымэ Тухачэвскийын шайкыжэ мэмнан чаплэ Иошкар армийнам тушман государствылан сэнгыкташлан лийын йамдылалтын. Укэ, шакшэ-шамычын шонымышт ныгунамат ок шуǃ

У займ лукмаш — фашист бандит кашаклан пэнтыдэ ваш мут.

У займ—Совэт Ушэмын ончыкыжат сэнгышашлык куатшым да тудым нигöланат сэнаш лийдымыжым ончыкта.

ВКП(б) ЦК-н ЧЭРЭТАН ПЛЭНУМЖО НЭРГЭН ИНФОРМАЦИОННО УВЭРТАРЫМАШ

Тидэ кэчылаштэ ВКП(б) ЦК-н чэрэтан Плэнумжо эртыш. Плэнум „СССР Вэрховно Совэтыш сайлымэ нэргэн положэньэ" проэктым ончэн нальэ да тудым сайлан шотлыш.

Умбакыжэ Плэнум тыгай вопрос-шамычым ончэн: а) пырчан культур урлыкашым сайэмдымэ нэргэн, б) чын пасусавыртышым пуртымо нэргэн да в) МТС-шамычын паштым сайэмдымэ мэр нэргэн.

Плэнум пырчан культур урлыкашым сайэмдымэ шотышто мэр нэргэн СССР СНК-н пунчал проэктшым сайлан шотлыш.

Чын пасусавыртышым пуртымо нэргэн СССР Наркомзэм дэн СССР Наркомсовхозов Комиссийын пумо проэктым Плэнум пэчатьэш опубликоватлаш да тудын нэргэн чыла могырымат кангашэн налаш тўнг шотышто сайлан шотлыш. Чыла могырымат кангашэн налмэ почэш тидэ вопрос ЦК-н вэс Плэнумыштыжо кокымшо каналан ончалтэш.

МТС-шамычын паштым сайэмдымэ шотышто СССР НКЗ-ын прэдложэньыжым Плэнум, матэрйал сэмын, вэрласэ партийнэ да совэт организацэ шамычлан кангашэн налашышт пуыш.

„ССР Ушэм Обороно Пэнгыдэмдымэ Займым" лукмо нэргэн

ССР Ушэм Цэнтральнэ Исполнитэльнэ Комитэт дэн Калык Комиссар Совэтын пунчалышт

Совэт Ушэм шэмэр шамычын шуко прэдложэньыштым шуктэн да нунын кушшо аныкыштым Совэт Ушэм обороно пэнтыдэмдымэ пашаш шупшылшаш вэрч ССР Ушэм Цэнтральнэ Исполнитэльнэ Комитэт дэн Калык Комиссар Совэт **пунчалыт:**

1. ССР Ушэм Обороным Пэнгыдэмдымэ Государствэннэ Внутрэннэ Займым 4 миллиард тэнгэлан лукташ.
2. Займым 20 ий сроклан—1937 ий 1 дэкабрь гыч 1957 ий 1 дэкабрь мартэ, талуклан ныл процэнт дэнэ лукташ.
3. Займ облигацэ да нунын дэч лэкшэ доход, тидэ шотышто модын налмашат, государствэннэ да вэрысэ налог дэн сбор дэнэ облагатлымэ дэч утаралтыт.
4. Займ шарымэ условий да порьадкэ нэргэн инструкцым ССР Ушэм Калык Комиссар Совэт пэнгыдэмдымэк ССР Ушэм Финансэ Калык Комиссариат луктэш.

ССР Ушэм Цэнтральнэ Исполнитэльнэ Комитэт прэдсэдатэль—**М. Калинин.**

ССР Ушэм Калык Комиссар Совэт прэдсэдатэль—**В. Молотов.**

ССР Ушэм Цэнтральнэ Исполнитэльнэ Комитэт сэкрэтарь—**И. Акулов.**

Моско, Крэмль. 1937 ий 1 ийуль.

(ССР Ушэм Обороно Пэнгыдэмдымэ Займын условийжэ нэргэн 2-шо могырышто лудса).

Йўдвэл польусыш мийшэ экспэдицыштэ участник-влакым нградитлымаш

Правитэльствын заданьыжым сайын шуктымылан да гэроизмлан Йўдвэл польусыш шушо, польус лийшан ийын коштшо ий ўмбалан польарнэ станцым ыштышэ Йўдвэл экспэдицын участникшэ-влакым ССР Ушэм Цэнтральнэ Исполнитэльнэ Комитэт чылажэ 49 йэнгым наградитлэн. Тылэч посна 8 йэнглан Лэнин ордэным пуэн Совэт Ушэм гэрой лўмым пумо. Тэвэ нуно:

1. Отто Йульэвич Шмидт—экспэдицэ начальник.
2. И. Т. Спирин—майор, экспэдицын флагштурманжэ.
3. М. И. Шэвэльов—экспэдицэ начальник замэститэль.
4. И. Д. Папанин—„Йўдвэл польус" станцэ начальник.
5. А. Д. Алэксэйэв—„Н—172" самольот командир.
6. И. П. Мазурук—„Н—169" самольот командир.
7. П. Г. Головин—„Н—166" самольот командир.
8. М. С. Бабушкин—„Н—170" самольотын пилотшо.

М. В. Водопьйановым да В. С. Молоковым кокымшо каналан **ЛЭНИН** ордэн дэнэ наградитлымэ.

Наградитлымэ влак кокла гыч Лэнин ордэн дэнэ 26 йэнгым, Краснайа Звэзда ордэн дэнэ 13 йэнгым, Трудовой Красный знамя ордэн дэнэ 6 йэнгым наградитлымэ. Тид дэч посна 45 йэнглан окса прэмийым пумо.

Тыгак Йўдвэлым тунэм налмэ шотышто пашам ыштымылан, утларакшым Йўдвэл польусыш мийшэ экспэдицым йамдылаш да обслуживатлаш йöндарымылан Йўдвэл тэнгыз корно Главнэ Управлэньэ пашайэн-влакым, 31 йэнгым наградитлымэ.

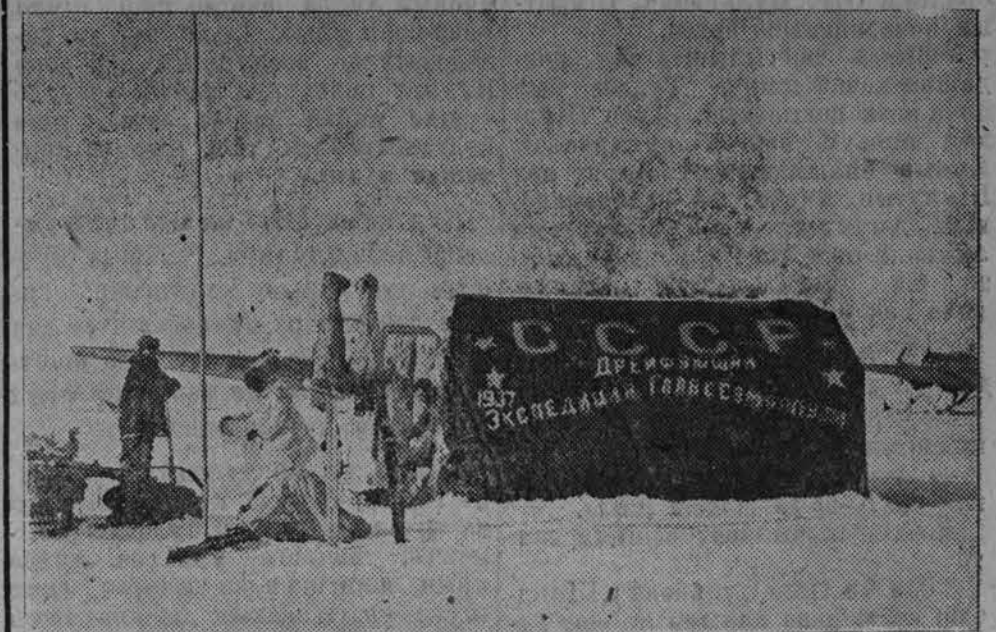

Сўрэтыштэ: Йўдвэл польусышто ийын коштшо ий ўмбалан талук мучко илаш кодшо-шамычын палаткышт. Сойузфото.

СССР Ушэм Обороно Пэҥгыдэмдымэ Государствэннэ Внутрэннэ займым лукмо условий

1. СССР Ушэм Обороно Пэҥгыдэмдымэ Государствэннэ Внутрэннэ Займым кок выпусклан шэлалтэш: модын колтыдымо да процэнтан.

2. Займ—модын колтыдымо выпускышто 500, 200, 100, 50, 25 да 10 тэҥгэаш облигацэ дэнэ, процэнтан выпускышто 500, 200, 100 да 25 тэҥгэаш облигацэ дэнэ луктালтэш.

3. 500 да 200 тэҥгэаш облигацыш ик сэрийан, вич альэ кок номэран 5 альэ 2 шӱдӧ тэҥгэаш облигацэшамыч пурат да тыгай правам пуат: а) модын колтыдымо выпуск—облигацыштэ ончыктымо номэрлан кажныжланат ик жапыштэ логалшэ 5 альэ 2 выигрышым налаш; б) процэнтдымэ выпуск—облигацын пӱтынь нарицатэльнэ акшэ гыч процэнтнэ доходым налаш.

50, 25 да 10 тэҥгэаш облигацэшамыч шӱдӧ тэҥгэаш облигацын ужашыжэ улыт да шӱдӧ тэҥгэаш облигацылан логалшэ выигрышын альэ процэнтнэ доходын соотвэтствуйшо ужашыжым (кокымшо, нылымшэ, лумшо ужашым) налаш правам пуат.

Палэмдымаш: 25 да 10 тэҥгэаш облигацэ-шамыч подписчик дэнэ тыгай годым расчотым ышташ гына луктალтыт: кунам подпискэ ыштымэ суммо почэш кугурак акан облигацым кидыш пуаш ок лий.

4. Займын кок выпускшат разрьадлан шэлалтыт, кажнэ разрьадыштэ 100 миллион тэҥгэ. Модын колтыдымо дэн процэнтан выпускын кажнэ разрьадыштыжэ 20 тӱжэм сэрий уло, сэрийыштэ—5 тӱжэм тэҥгэ. Модын колтыдымо выпускын кажнэ разрьад сэрийыштыжэ—20.001 гыч 40.000 мартэ номэр, а процэнтан выпускын—10001 гыч 120.000 мартэ номэр лийэш.

5. Займын 20 ий срокыштыжо модын колтыдымо кажнэ облигацэ модын налэш.

100 тэҥгэаш облигацылан 3000 1000, 500, 200 да 150 тэҥгэаш выигрыш ышталтэш. Тышкэ облигацын шкэ акшат (100 тэҥгэ) пура.

Модын налшэ облигацэ погашатлалтэш да умбакыжэ тиражыш ок пуро.

6. Модын колтыдымо выпусклан кок ий жапыштэ 80 выигрыш тираж—кажнэ ийын ныл тираж гыч лийэш. Выигрыш тираж СССР Ушэм Финансэ Калык Комиссариат ыштымэ срокышто лийэш.

7. Кажнэ тиражыштэ модын колтыдымо выпускын кажнэ разрьадлан, вэс сэмын манаш кажнэ 100 миллион тэҥгэаш займлан, тынар выигрыш модалтэш:

Могай тиражыштэ	3000 тэҥгэаш выигрыш	1000 тэҥгэаш выигрыш	500 тэҥгэаш выигрыш	200 тэҥгэаш выигрыш	150 тэҥгэаш выигрыш	Кажнэ тиражыштэ чылажэ мыньар выигрыш	Кажнэ тиражыштэ чылажэ мыньар тэҥгэаш выигрыш (тэҥгэ дэнэ)
1-4-шэ тиражлаштэ кажныштыжэ модалтэш	1	5	50	1000	3944	5000	824600
5-8 тиражлаштэ кажныштыжэ модалтэш	1	5	50	1000	4244	5300	869600
9-12 тиражлаштэ кажныштыжэ модалтэш	1	5	50	1000	4594	5650	922100
13-16 тиражлаштэ кажныштыжэ модалтэш	1	5	50	1000	4994	6050	982100
17-20 тиражлаштэ кажныштыжэ модалтэш	1	5	50	1000	5444	6500	1049600
21-24 тиражлаштэ кажныштыжэ модалтэш	1	5	100	1500	5594	7200	1197100
25-28 тиражлаштэ кажныштыжэ модалтэш	1	5	100	1500	6144	7750	1277600
29-32 тиражлаштэ кажныштыжэ модалтэш	1	5	100	1500	6744	8350	1369600
33-36 тиражлаштэ кажныштыжэ модалтэш	1	5	100	1500	7394	9000	1467100
37-40 тиражлаштэ кажныштыжэ модалтэш	1	5	100	1500	8094	9700	1572100
41-44 тиражлаштэ кажныштыжэ модалтэш	1	5	150	2000	8194	10350	1712100
45-48 тиражлаштэ кажныштыжэ модалтэш	1	5	150	2000	8994	11150	1832100
49-52 тиражлаштэ кажныштыжэ модалтэш	1	5	150	2000	9844	12000	1959600
53-56 тиражлаштэ кажныштыжэ модалтэш	1	5	150	2000	10744	12900	2094600
57-60 тиражлаштэ кажныштыжэ модалтэш	1	5	150	2000	11694	13850	2237100
61-64 тиражлаштэ кажныштыжэ модалтэш	1	5	200	3500	12494	16200	2682100
65-68 тиражлаштэ кажныштыжэ модалтэш	1	5	200	5000	13644	18850	3154600
69-72 тиражлаштэ кажныштыжэ модалтэш	1	5	200	7000	15694	22900	3862100
73-76 тиражлаштэ кажныштыжэ модалтэш	1	5	200	9000	18944	28150	4749600
77-80 тиражлаштэ кажныштыжэ модалтэш	1	5	200	12000	20944	33150	5649600
Чылажэ 80 тиражыштэ кажнэ 100 миллион тэҥгэаш займлан модалтэш	80	400	10000	236000	753520	1000000	165868000

8. Модын колтыдымо выпускын модын налшэ облигацыжэ дэнэ оксам 1958 ий 1 дэкабрь мартэ налаш лийэш; тидэ срок эртымэк облигацэ кучышо йэҥ модын налмэ оксам да облигацэ налаш правам йомдара.

9. Процэнтан выпускын облигацыжэ дэнэ доход талукышто ик кана 4 процэнт тӱлалтэш. Тидэ доход 1938 ий 1 дэкабрь гыч тӱҥалын, кажнэ ийын 1 дэкабрьыштэ срок шушо купон дэнэ тӱлалтэш.

10. Процэнтан выпускын облигацыжэ 1953 ий 1 дэкабрь гыч тӱҥалын 5 ий мучко (1953, 1954, 1955, 1956 да 1957 ийлаштэ) кажнэ ийын тӧр ужаш дэнэ сулэн налалтэш.

1953-1956 ийлаштэ сулэн налшашлык облигацэ-шамыч ий йэда эртарымэ погашэньэ тираж дэнэ палэмдалтыт, а тиражшэ СССР Ушэм Финансэ Калык Комиссариатын ончыктымо срокышто эрталтэш. Облигацэ кучышо-шамычлан облигацэ налмэ годым тираж лиймэ ий 1 дэкабрь гыч тӱҥалын облигацын нарицатэльнэ акшэ тӱлалтэш. Тиражыш вэрэштдымэ облигацэ 1957 ий 1 дэкабрь гыч налалтэш.

11. Погашэньэ тиражыш логалшэ процэнтан выпуск облигацын купонжыланат тӱлалтэш. Тӱлымашкэ тираж лиймэ ий 1 дэкабрь срокан купон пурталтэш. Тиддэч варасэ ий срокан купонлан ок тӱлалт.

12. Процэнтан выпускын налшашлык облигацыжлан, тугак срок шушо купонлан окса 1958 ий 1 дэкабрь мартэ тӱлалтэш. Тидэ срок эртымэк облигацэ дэн купон кучышо-шамыч купон дэн облигацэ ак оксам налаш правам йомдарат.

СССР Ушэм Финансэ Калык Комиссар Г. ГРИНЬКО.

Гэройын йоча жапшэ

Изи капкам шӱкалын, ӱмылан оралтыш пурышнат, мэ йыр-ваш ончышташ тӱҥална. Оралтым ужар пушэҥгэ лэвэдэш. Тидэ ужар пушэҥгэ шэҥгэлнэ изи оҥ пӧрт коийэш.

Тышагын, тидэ пӧртэш, тидэ оралтэш Отто Йульэвич Шмидтын йоча ийготшо эртэн.

Ӱшыкан тэҥгылыштэ чал пондашан кочай шинча. Тудын йыр йоча-влак погынэныт. Нуно Йӱдвэл полюс нэргэн кутыркалат. Нунын ойлымашышт Пири дэн Шмидтын, Андрэ дэн Водопьяновын, Амундсэн дэн Крэнкэльын лӱмышт пэш йонга. Тидэ жапыштэ ик йоча мутым кӱрлын, коча дэч йодэш:

— А тэ тудын чын ачажак улат мо?

— Чын ачажак,—манын, кочай шыматэнрак пэлэштыш.

— А молан тыйын пондашэт тыгай изи?—ӧрын йодэш рвэзэ.

Йоча-влак чыланат воштыл колтат.

Тыгэ мэ Отто Йульэвич Шмидтын ачаж дэнэ палымэ лийна. Тудо мланда арктикым сэҥгышын йоча ийготшо нэргэн ойлыш.

* * *

Ик кана ӱстэл йыр чыла йэш погынэн. Ачам газэтым лудэш. Тидэ свэжа номыр газэтыштэ Швэд учоный Андрэ нэргэн пэш шуко увэр-влак улыт. Тидэ чулым исслэдоватэль воздушный шар дэнэ Йӱдвэл полюсыш кайэн, но тудо тушко мийэн шуын огыл, шкэ йолташыж-влак дэн пырльа корнэшак колэн.

Куд ийаш Отто ик мутымат умылыдэ кодаш тӧчыдэ, ачажын мутшым пэш сайын колыштэш. Тидын дэчын вара мӱндыр тэҥгыз дэн мланда-влак да тушко лӱддэ коштшо-влак нэргэн ик кана вэлэ огыл тудо ачаж дэч йодыштын.

Аважэ лудаш туныктэш тӱҥалмэ годым, Отто 7 ийым иэиш гына эрталтэн улмаш. Лудаш тунэммӧҥгӧ, тэҥгызла ӱмбалнэ лӱддэ ийын коштшо-влак нэргэн Отто шуко книга-влакым пачаш-пачаш лудын лэктэдэн. Тидэ жапыштэ тудо эн утларакым фантастичэский дэн ужын колын коштмо нэргэн возымо ойлымаш-влакым йӧратэн лудын.

Йара жапыштыжэ Отто тэҥгызышкэ (тунам йэшыжэ Одэссэ олаштэ илэн) кол кучаш коштын. Тыштэ тудо ала кунар час мартэ кидэш колэҥгэрым кучэн шинчэдэн. Шуко гана мӱндыр горизонтыш ончэн да тушто корабль-влак кайымым шинчаж дэнэ ужатэн.

Шкэ й о л т а ш ы ш т - в л а к коклаштэ Отто эн изи улмаш. Но чулым улмыжлан т у д ы м ч ы л а н а т й ӧ р а т ы н ы т да пагалэныт. Йолташ-влак коклаштэ Отто чыла модышымат эн ончыч тӱҥал пуышо лийын. Модмо годым, кэч кунамат тудо шкэнжым ик канат обижайаш пуэн огыл да, изи йолташышт-влакым эрэ аралэн налын.

Тудын йэшыжэ Кийэв олаш илаш каймыж годым, Отто 12 ийаш улмаш. Тидэ кэнэж рӱдыштӧ лийын. Отто Днэпр воктэкэ прогулылан кошташ пэш йӧратэн. Тудо сэрлашкэ да пушэҥгэ вуйлашкэ кушталын кӱзэн, йӱштылын, но тугак кол кучымашымат мондэн огыл.

Кэҥэж мучашыш шуаш тӱҥалын. Оттом ачажэ 2-шо Кийэв гимназийын дирэкторжо дэкэ кондэн.

— Вэр укэ,—манын каласэн дирэктор.

Тунам Иулий Фрицрихович аттэстатым луктынат, Оттон Одэсс школышто тунэммыжым ончыктэн. Тидэ аттэстатыштэ Оттон эрэ пӓтьорко вэлэ улмаш (тунам сай тунэмшылан пӓтьоркым — визытым шындэныт). Дирэктор тыгай отмэткэ-влакым ужын, тудым гимназийыш тунэмаш налаш ыштэн:

— Тыгайлан вэр муалтэш,—манын тудо.

Кэч кушто тунэмын гынат, чыла вэрэат Отто эн сай учэник лийын. Школыш ик канат вараш кодын мийэн огыл, шкэжат эрэ, вургэмжат сай лийын. Учэбник дэн тэтрадь-влакымат тудо сай кучылтын. Отто нигунамат дисциплиным пудыртэн огыл. Шкэ классыштыжэ вараш кодшо-влаклан эрэ полшэнак шогэн.

Тудлан 18 ий тэммэ годым, тудо Кийэв унивэрситэтын матэматик факультэтыштыжэ тунэмын. Унивэрситэтыштат, школыштат, Отто Иульэвич чыла дэч сай тунэмын.

* * *

Рвэзэ-влак, тэндан кокла гыч кажныда отважнэ, мужэствэнэ, гэрой лийаш шонышо улыт. Тидэ шонымаш шуыжо манын, тландат Отто Шмидт гань тунэмаш кӱлэш.

М. Шмушкэвич.
А. Гэршбэрг.

Кийэв ола.
„Пионерская Правда" гыч.

2-шо могыр „Йамдэ лий".

Йошкар армий командир-влак—Совэт Ушэм гэрой-влак

Совэт Ушэмын оборонно куатшым пэнгыдэмдымэ шотышто правитэльствын спэциальнэ заданьыжым образцово шуктымылан да тидэ пашаштэ гэроизмым ончыктымыштлан ССР Ушэм ЦИК—комбриг Виктор Стэпанович Хользуновлан, майор Гаврил Михайлович Прокофйэвлан, капитан Павэл Алэксэйэвич Цаплинлан, капитан Никифор Фэдотович Балановлан, лэйтэнант Гэорий Михайлович Скэлэзньэвлан да младший командир Михаил Владимирович Йудинлан Лэнин орденым пуэн, Совэт Ушэм гэрой лумым пуаш пунчалын.

Басконий футболист-влак Совэт Ушэмыштэ

Шувэртэ огыл Басконий футболист-влак (Испаний) Москошко толыныт. Нуно Москосо „Локомотив" общэствын футбол командыж дэч 5:1 шот дэнэ модын налыныт.

Тидэ командак 26-шо ийуньышто Моско „Динамон" пэрвой командыж дэнэ модын. Тыштат испан футболист-влак „Динамо" командым 2:1 шот дэнэ сэнгэн.

30 ийуньышто испан командэ Лэнинградыштэ „Динамо" да „Сталинэц" общэствэ гыч ойрэн налмэ командэ дэнэ модын. Модыш 2:2 шот дэнэ пытэн.

Басконий командэ Иэвропышто ик талэ командылан шотлалтэш.

„Таир" лагэр гыч канэн толшо-влак ойлат

„Таир" лагэрын пэрвой смэныштыжэ канэн толшо-влак. Сӱрэтыштэ (шола гыч пурлашкэ): М. Шкалин. Т. Блинов.

„Мэ пийалан икшывэ улына"

Рэдакцышкэ изирак капан, шӱйышкыжӧ йошкар галстукым чийшэ рвэзэ пурыш. Тидэ—Вэликополь нэлэ кыдалаш школын (Оршанкэ район) 4-шэ классшым отличнэ тунэм пытарышэ, „Таир" лагэр гыч канэн толшо Гэрасимов Анатолий. Тудо лагэрыш каймыж нэргэнат газэтышкына возэн ыльэ. Кызыт, лагэр гыч канэн толшыжла, мланна тэвэ мо нэргэн ойлыш:

—„Йошкар-Ола гыч „Таирыш" шумэшкэ автомашинэ дэнэ кайышна. Мийэн шунат, мланна бэльйом пуэн, мончаш пураш колтышт. Вэс кэчыжлан канаш тӱнална. Канымэ жапыштэ „У Таирыш" экскурсий дэнэ мийышна. Лагэрыштэ жап пэш вэсэлан эртыш: кэчан годым йӱштылына, колым кучэна, погынэн тӱрлӧ модыш-влак дэнэ модына ыльэ. Адак вэс кугыжанышлаштэ илышэ шэмэр йоча-влакын нэлэ илышышт нэргэн лэкцийым колыштын улына. Канымэ жапыштэ чылажэ 2 килоат 70 граммлан йэшаралтым.

Вэс эллаштэ шэмэр йоча-влак тунэмдэ, шужэн да пойанвлаклан нэлэ пашам ыштэн тӱнчыгэн илат. А мэ тыштэ, совэт йоча-влак тунэмын, шинчымаш налын кушкына. Вот мэ тыгай пийалан икшывэ улына".

Р. Ш.

„Таирыштэ" пэш сайын канышым

Кодшо тунэммэ ийым мый сайын да отличнэ пытарышым. Садлан мыйым рэспубликысэ пионьэр лагэрыш—„Таирыш" канаш колтышт. Тушто пэш сайын канэнам. Шкэ кап-кылэмым пэнгыдэмдэнам. Тӱрлӧ кружоклаштэ пашам активнэ ыштэнам. Войэннэ-физкультур паша мыйым пэш интэрэсоватлыш. Лагэрыштэ илымэм годым кум оборонно значоклан нормым сдатлэнам. Вашкэ мыйын онгыштэм кум оборонно значокэм лийэш.

У тунэммэ ий тӱналмэшкэ шкэ канышэм вэсэлан, культурно эртараш тӱналам.

Т. Блинов.

Кугу-Рувал ПКШ, Косолоп район.

Лагэрыштэ мый кум оборонно значоклан нормым сдайышым

Школышто сайын тунэммэмлан мыйым „Таирыш" колтышт. Мый тушко куанэн кайышым. Пэш сайын канэнам.

Тылэч посна мый лагэрэш „ПВХО", „БГСО" да „БГТО" значокын II-шо ступэньжылан нормым сдайэн пытарышым, тӱрлӧ модыш дэнэ модынам, „Таир" йэрыштэ колым кучэнам. Ойлыманат огыл, каныш пэш сайын эртыш.

Пономарьова Шура.

Косолоп район, Косолоп кыдалаш школ.

Ожно пызырналт илышэ марий калык пийалан илышым ышта

Октьабр социалист рэволюцын сэнгымыжэ дэч вара 19 ий утла эртэн. Но каргымэ тошто илыш нэргэн шарнымаш альэ уло. Ожно марий кок пачаш пызырналт илэн. Ончыч кньаз, вара „коштан", скупщик, чодра промышлэнник, торговой, поп, полицэйский-шамыч кугыжалан, руш буржуазийлан, кугыжан колонизатор-шамычлан шэмэр марий крэсаньыкым кулыш савыраш, пызыраш чот полшэн шогэныт. Уйэздэ начальник, исправник дэн пристав, чодра промышлэнник, заводчик, торговой, кулак, волостной старшина дэн полицэйский, миссионэр, поп дэн марий карт—тэвэ шэмэр марий калыкым пызырэн шогышо шамыч ылыч. Вийн шутыдымо налог тӱлыктымаш, тӱжэм дэнэ крэсаньык-шамычын лэсопромышлэнниклан кулла паша ыштымышт, кустарь-шамычын скупщиклан паша ыштымышт, вӱр йӱшӧ кулакын у киндэ мартэ „кӱсын пумыжо", имньэ дэн ӱзгар кучылтмылан тӱлымаш, йонгыштымылан, ӱй лукмылан тӱлымаш, лишыл ангалам кулакын погэн налмыжэ, скупщик-шамычын йал озанлык продукт ак дэнэ модмышт, поп, волостной старшина, суд чиновник дэн полицэйский-шамычын ӧкымэш кӱрмышт, эксплоатироватлымэ моло шуко формат шэмэр крэсаньыкын пытартыш вӱржым шупшын.

Марий ӱдрамашын илышыжэ утларак йӧсӧ ыльэ. Тудым ӱзгар сэмын ужалкалэныт-налэдэныт. Тудым изи ийгэчанымак марийлан ужалэн, тудын ӱмбак нэлэ пашам пыштэныт. Ӱдрамаш общэствэнэ илыш дэч ӧрдыштӧ шогэн. Тудо капиталист властьын кулжо да марийжын кулжо лийын. 60 процэнт калык трахом чэр дэнэ орланэн. Посна районлаштэ 90 процэнт мартэ калык зоб дэнэ чэрланэн илэн. Моло социальнэ чэрат кумдан шарлэн ыльэ.

Кугыжан Российыштэ рэвольуцонно нӧлталтмаш тӱналмэк, марий крэсаньык коклаштат пудранымаш тарванэн 1905 ийысэ рэвольуцо йатыр марий районым, эн ончычак утларак чот эксплоатироватлымэ, чодра промышлэнностлан район-шамычым (Кокшамар, Красный йар) тарватэн. Владимир Ильич Лэнин „Российыштэ капитализмын атыланымыжэ" манмэ книгаштыжэ тыгэ ончыктэн: „чодра пашаэ-шамыч йалысэ пролэтариатын ик кугу ужашыжэ улыт. Нунын мландышт пэш шагал да шкэ паша вийышт пытырак кэлшыдымэ условий дэнэ ужалышт логалэш". Правадымэ шэмэр-шамыч умлэныт: Российыштэ чыла шэмэр йэнглан—рушланат, татарланат, марийланат, молыланат илыш пэш йӧсӧ.

Октьабр социалист рэволюцын сэнгымыжэ дэнэ гына марий шэмэр массын шонымыжо илышыш пурэн шуын Совэт власть—марий калыклан родной властьэ лийын. Шэмэр массэ руш пашаэ класс дэнэ, руш крэсаньык дэнэ кидым кучэн пырльа ошкылын, Озанглашэ чэхословак ваштарэш оружий дэнэ кучэдалаш пижын. Совэт вэрч, йалыштэ марий кулак да руш кулак ваштарэш, олаштэ буржуазий ваштарэш, ош интэрвэнцэ ваштарэш кучэдалын.

Шэмэр марий-шамыч граждан сарын нэлылыкшым чытэн, Совэт Российым интэрвэнцэ дэч аралэн, шкэ эрыкыштым аралэн шогэныт. Шкэ анйкыштым, шурныштым озанлык тӧрлатымэ пашалан, совэт элым индустриандымэ пашалан пуэн, нуно шканышт пийалан социалист илыш ыштымыштым шинчэныт.

Партийын X-шо сйэздыштыжэ ыштымэ докладыштыжэ Сталин йолташ тыгэ ойлэн: „РСФСР-ыштэ национальнэ вопросын тӱнгжӧ тыштэ: тошто илыш дэч мланна кодшо национальность-шамычын (озанлык, политик дэн культур шотышто) шэнгэлан кодмыштым пытараш, шэнгэлан кодшо калык-шамычлан кугыжаныш пашаштат, культур пашашт, озанлык пашаштат рӱдӧ Российым поктэн шуашышт полшаш". Марий калыкын ожнысо илышыжэ нэргэн ойлымэм гыч тэ ужыда: кугыжан властьын политикшэ пызырналтшэ нацийшамычым пиктымэ лозунг ыльэ. Тудо, мутлан, правадымэ калык-шамычым административнэ тэрриториальнэ йэдиницэ шот дэнэ искусственнэ шэлэдымаштэ ыльэ. Мэмнан Марий АССР тэрриторийыштыжэ лийшэ марий калыкын тӱнг массыжэ кум губэрнэш шалаталтын.

Марий АССР-ым ыштымаш—октьабр рэволюцын рэзультатшэ, мэмнан коммунист партий Лэнин-Сталин национальнэ политик сэнгымын рэзультатшэ.

ССР Ушэм дэн РСФСР Конституцылан кэлшышын Марий АССР Конституцо проэктын 1-шэ статьажэ тыгэ ончыкта: „Марий АССР—пашаэ дэн крэсаньык-шамычын социалист кугыжанышыжэ". 13 статьа тыгэ ойла:

„Марий АССР—РСФСР составыш автоном рэспублик права дэнэ пура".

ССР Ушэм да РСФСР Конституцын 19 шэ статьаштыжэ ончыктымо дэч моло шотыштат Марий АССР кугыжаныш властьым автономно шот дэнэ шуктэн шога".

Марий АССР Конституцо проэкт нэргэн А. Ф. Эшкинин йолташын докладшэ гыч кокымшо раздэл.

Рэспублик пионьэр пöртыштö.
Сÿрэтыштэ: Авиамодэлист-влак кружокышто заньатий годым.

Модэль ыштымашын историйжэ да тудын кызытсэ жапыштэ могай улмыжо нэргэн

Авиамодэлизмым ыштэн шогымаш—авиацийын тэхникыжым палэн шогымашын пэрвой тошкалтышыжэ. Тидэ чоҥэштэн коштын кэртшэ модэль шкэнжын простойлыкшо дэнэ тудо школышко, пионьэр отрӓдышкэ, йоча-тэхник станцышкэ пура да шкэ йыржэ самырык авиастроитэль активым пога. Тидэ модэльым ыштэн модашлан йоча-влак изиньэкак шупшылтыт. Модэльым ыштышэ-влак мэмнан пэш шуко улыт. Тидэ шотыштыжо тÿньаштэ мэ пэрвой вэрым налын шогэна.

Мэмнан моло тÿрлö пашана-влак ганьак модэлизм кумдаҥгын вэлэ ок шого. Тудо мэмнан авиацийнан кушкын да вийаҥгын толмыж дэн пырльак, качэствэ шотыштат сайэмын толэш. Эн пэрвойжым мэмнан модэльна-влак нимом ыштэн кэртдымэ, чытырналтын шогышо модыш ганьэ гына ыльыч. Чоҥэштэнат огыт кэрт да, иктыштат кызытсэ самольотлан толшо огытыл ыльэ. А кызыт гын мэмнан модэльна-влак шкэ мэханизмышт дэнэ пэш точно пашам ыштат да шкэ конструкторыштым кöлыштыт. Тидат вэлэ огыл, ындэ нуно мöндÿркö—шÿдышкö да тÿжэм мэтр коклаш чоҥэштэн кэртшан улыт.

Тидэ кодшо 10 ий коклаштэ модэльым сайэмдымаш шотышто кугу ойыртэмыш лийын кайыш. Ындэ модэльым оҥайлан гына ыштымашлан шотлаш ок лий. Аэродинамичэский расчот дэнэ модэльым ыштымаш—модэльым ыштышэ, конструкторлан, тидэ тэхничэский школ лийын шога.

Тидэ расчот почэш модэльым ыштышэ самырык авиастроитэльлан шкаланжак конкрэтнэ тэхничэский задачым ышташыжэ вэрэштэш. А тудын расчотым кузэ ыштымыжым—модэльжын пэрвой кузэ чоҥэштымашыжак раш ончыктэн пуа.

Тыгэ модэльым ыштымэ практикышкэ самырык тэхник школышто матэматик дэн физик тунэммыжым ушэн кэртэш да, тидэ наукын кÿлэшан да шэргылыкшым тудо викак ужэш.

Модэлизмын шкэнжын историйжат уло. Тудо вэс эллаштэ кугу самольот-влак лэкмэ почэшак лэкташ тÿҥалын. Тÿрлö чоҥэштыл коштшо модыш-влак дэнэ да тэхник шотышто у ÿзгар-вкак дэнэ пырльа тудо 1909 ий гыч мэмнан дэкат толаш тÿҥалэш. Тунам нуно чÿчкыдынракшымак бамбук, вичкыж вурс воштыр да порсын дэн ыштымэ изи гына модэль-влак ыльыч. Тунам тидэ модэль-влакын мÿндырк чоҥэштымашышт 20—30 мэтр дэч коч лийын огыл. Ту жапыштак школлаштэ модэлизм кружок-влак почылташ тÿҥалыт. Но тунам мэмнан модэлист-влакланна эн путыракшым француз йылмэ гыч кусарымэ книгалашкэ ончэн ышташышт вэрэштын. Ту жаплаштэ „чоҥэштылшэ аппарат-влакым“ (тунам тыгэ маныныт) чÿчкыдынак чоҥэштарэн шогэныт гынат, рэкорд шотышто мэмнан модэльна-влак вэс эллаш модэль-влак дэч пэш начарын чоҥэштат улмаш.

Тÿньамбал война тÿҥалмэ дэнэ, мэмнан дэнэ модэль ыштымаш йöршэш шулэн кайыш. Вара тудым 1923 ийыштэ гына йол ÿмбак шогалталтэ. Т ы м а р т э вэс эл-влак дэч адакат шэҥгэлан кодна. Тидым ончыкташлан ик примэрым налына гынат сита. Тунам амэриканэц-влакын лудо (утка) форман модэльышт 2 км. кужыт чоҥэштэн рэкордым шындэн гын, мэмнан модэльна-влак 50 мэтрымат чоҥэштэн эртэн кэртын огытыл.

Тыгай вараш кодмаш ындэ мэмнан пытыш. Мэмнан рэкордна-влак лийаш тÿҥальыч. Пэрвой Совэт рэкордым льотчик Фаусэк йолташ шындыш. Тудын модэльжэ 1924 ийыштэ 13 сэкундышто 45 мэтрым чоҥэштэн кэртын.

Мэмнан Марий рэспубликыштат модэлизм паша кажнэ кэчын кушкын толэш. Тэвэ авиамодэлист С. Йэгошинын схэматичэский модэльжэ 400 мэтрым чоҥэштыш. 1937 ийын 1 йанваржэ гыч мэмнан рэспубликысэ йоча тэхник станцэ авиамодэлизмым у тэхникэ почэш ышташ тÿҥальэ. Тыштэ нуно модэльым вэлэ огыл, бэнзиномоторчикым, сжатый воздух дэнэ ыштышэ моторчик-влакым ыштэныт. Тэний ийуль тылзыштэ рэспубликысэ авиамодэлизм сльот лийшаш. Тидлан нуно кызыт талын йамдылалтыт. Ты сльотышто мэ шкэнан вийнам, модэлизм шотышто сэҥымашна-влакым ончыктышаш улына. Мэ шинчэна, самольотын модэльышт-влакым ыштылаш йочавлаклан пэшак оҥай. Вэт тидэ модэлизм паша гычын мэмнан йоча - влак льотчик, авиатэхник, авиаинжэньэр, авиаконструктор лийын кэртыт.

(Мучашыжэ лийэш).

Йаныш Йалкайн

ЧАРЛА

Йошкар-Ола улмаш Чарла ола,
Чарла ола улмаш чара ола.
Чара улмаш кугужан ола,
Царэвококшайск лÿмдалтын рушла.

Чэвэр чодра воктэн Какшан сэрэш,
Руш кугужа чоҥэн чара вэрэш
Чарла олам мэмнан шэмэр тупэш,
Тьÿрма дэн чэркым ыштэн ола рÿдэш.

Чаралык дэн, чэр дэн чапан улмаш
Чарла ола—орландарышэ пыжаш.
Октьабрь вэлэ утаральэ элнам
Чарла олмэш ыштэн Йошкар-олам.

1936 ий.

ШУЛДЫРАН КАЛЫК

Иктым вэлэ огыл нэлын тэлэ,
Талук мучко кийшэ йÿштö вэр.
Шуко патыр йэҥгын йомын толын
Лу ий вэлэ огыл йÿдвэл польус вэрч.

Иктым вэлэ ок лий каласалдэ:
Польус кодын ошын садыгак.
Польус йылгыж нуным игылт малыш
Умÿр мучко ий дэн лэвэдалт.
Кö „ийгэчын кухньым“ палыш ончыч,

Кö ош вэрым карт гыч пытарэн:
Нансэн йа Амундсэн альэ Пири?
Тошто стройын, можыч, моло йэҥ?

Сталин элын вэлэ ал флагшэ
Тÿсым пуртыш мÿндÿр польуслан.

Мэ, совэт эл калык, шулдыраҥгын
Польус мартэ ындэ шуынна.

1937 ий, май.

Мыйын шкэмын библиотэкэм уло

Книгалан мый изиньэкак шÿман улам. Садлан кöрак олашкэ миймэм йэда мый у книга-влакым налам. Ындэ мыйын шкэмын библиотэкэм уло Библиотэкыштэм Пушкинын, Нэкрасовын, Лэрмонтовын, Горькийын произвэдэньышт - влак улыт.

Лудашат шуко лудынам. Тэвэ: Островскийын—„Как закалялась сталь“, „Рожденные бурей“, Горькийын — „Чэлкаш“, „Аважэ“, „Мыйын унивэрситэтэм“, Пушкинын—„Дубровский“, „Драмэ-влак“, „Цыганы“, „Медный всадник“, „Евгений Онегин“ да Марий писатэль кокла гыч И. Иалкайын дэн М. Шкэтанын чыла произвэдэньыштым лудын лэктынам.

Сылнэ мутан книга-влак дэнэ пырльа газэт-влакымат налам. Чылажэ мыланэм 10 тÿрлö газэт толэш. Тышкэ: „Иамдэ лий“ „Пионерская правда“, „Клич пионера“, „Колхозные ребята“, „Рвэзэ коммунист“, „Лэнин ой“, „Марий коммун“, „Марийская правда“, „Крестьянская газета“ адак район газэт „За большевистские колхозы“ газэт-влак пурат.

Гэрасимов Саньу.
Вэликополь ПКШ, Оршанкэ район.

Куд ийаш рвэзэ „Йамдэ лий“ газэтым йöратэн лудэш

„Марий“ колхозышто (Параньгэ район) Г. Н. Никитинын Льованти лÿман эргыжэ уло. Тудо куд ийаш вэлэ. Тугэ гынат тудо чыла буквам пала. Льованти лудаш тунэмжэ манын ачажэ тудлан „Иамдэ лий“ газэтым налаш тÿҥальэ. Газэт ийунь гычак толэш. Кызыт куд ийаш Льованти „Иамдэ лийым“ йöратэн лудэш.

И. Ильимон.

3-шо № РЭБУС

Врид. отв. редактора—А. ЙАНАЛОВ.

Упол· Марлита № А—109 Тираж 7360 экз. Йошкар-Ола, Маргосиздатын 1-шэ типогр. ВЛКСМ Маробкомым орган. Савыктышэ „Марий Коммун“